

УДК 316.334(497.11):316.32

Прегледни
рад

Српска политичка мисао
број 3/2015.
год. 22. vol. 49.
стр. 211-230.

Горан Буџак

Институт за политичке студије, Београд

Миле Ракић

Институт за политичке студије, Београд

ОДРЖИВОСТ ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ КАПАЦИТЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ*

„Зар је после свега могуће да неко позива антиисторијски наднационални Запад да одређује односе унутар народа који је историјским недаћама већ био изложен“

Светозар Ђ. Радишић

Сажетак

Глобализација као неоимперијални концепт по капацитет малих држава, па тако и Републике Србије, постаје стожер кризе на социјалном, политичком, безбедносном и др. пољу и иницијатор је угрожавања демократије, социјалног раслојавања на државном и међународном нивоу. Глобализација на државном и међународном нивоу представља тренд десуверенизације и прекрајања државних територија. Само ове наведене околности и обележја су довољни индикатори да се илуструје узрок и ток данашње вишедимензионалне кризе у Републици Србији у различитим областима са мањим или већим последицама. Аутори методом упоредне анализе садржаја докумената уставне и политичке праксе указују на чињеницу да се велики број националних држава, па тако и Република Србија, налазе у стању перманентне угрожености. Држава се разара утицајем глобализма и глобализације на различите начи-

* Рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта бр. 179045, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

не. Квалитативном анализом је потврђено да у Републици Србији долази до прекорачења уставних одредби које се односе, пре свега, на питања суверености и националне безбедности. Ово тим пре јер новим светским финансијским олигархијама сметају и нације и националне државе. Република Србија за сада одолева настојањима политике великих сила, а многи индикатори указују да Србији као националној држави још увек није место у музеју старина.

Кључне речи: национална држава, Република Србија, сувереност, капацитет, угрожавање, дезинтеграција, глобализација, глобализам

ГЕОСТРАТЕШКИ ПОЛОЖАЈ И ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ ТЕРИТОРИЈЕ СРБИЈЕ И ИМПЕРИЈАЛНИ ИНТЕРЕСИ ВЕЛИКИХ СИЛА

Централни део Балканског полуострва, који српски народ насељава од античких времена, представља геостратешки изузетно важан простор око кога су се традиционално сукобљавале поморске и копнене велике силе Запада и Истока у својим настојањима да обезбеде своју регионалну и светску доминацију.

Територија Србије је вековима, па и миленијумима, раскрсница главних и најкраћих путева који повезују Северно и Црно море, те Каспијски басен, као и Западну и Централну Европу с европским југоистоком и Блиским истоком.

Историјска мапа Евроазије, од доба индоевропских миграција до данашњих дана, показује да се ради о простору на коме се укрштају два магистрална правца тензија и конфликта, сеоба и освајања, хегемонистичких тежњи и ратова, тј. меридијански правац (север-југ и југ-север) и правац дуж паралела (исток-запад и запад-исток).

Простор Србије је према религијској мапи света неуралгично место које је идеално за конфликте цивилизацијско-религијских блокова. Евидентно је да ова територија представља најистуренији део православног света ка западу, који се, с једне стране, вековима уназад налазио на путу продора католичанства ка југоистоку, а с друге стране, на удару исламске најезде на Европу.

Србија има посебан геополитички значај у контексту вишевековних тежњи западних сила да успоставе, учврсте и стегну обруч око Русије, да би на тај начин спречиле или бар отежале и

контролисале њен приступ топлим морима, а самим тим и тржиштима, нарочито за енергенте, тј, за нафту и гас.

Овај древни простор српског народа је због великог броја историјских, духовних и етничких разлога, а у контексту словенске и православне сродности и солидарности, одувек био потенцијална бреша у непријатељском окружењу великих западних сила и њиховим освајачким тежњама према Русији.

САВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ТЕНДЕНЦИЈЕ ГЛОБАЛИЗМА

Нема сумње, да је савремена глобализација свеобухватан, комплексан, дугорочан и планиран процес у којем учествује велики број различитих и не само економских субјеката. У друштвеној научној теорији, поготово политикологији често се још увек не прави права и довољна разлика између тренда глобализације и тенденција глобализма. Глобализација се као историјско закономеран процес економског, финансијског, информатичког, технолошког, итд., повезивања људи и држава повезује и злоупотребљава за пропагирање и наметање доктрине и идеологије глобализма. За разлику од глобализма, глобализација је позитиван друштвени процес који води зближавању људи и народа, генерално, бољем животу и просперитетнијем друштву, док је глобализам, сматра Владислав Јовановић,¹⁾ у ствари само друго име за нову деструктивну светску стварност, за нови тоталитаризам и хегемонизам. Јер, тенденције глобализма не доводе само у питање многа основна права и слободе човека, већ и основна права држава чланица ОУН, посебно принципе суверенитета и независности и то не само политички, већ најчешће и физички. По логици ствари и универзалности циљева исто тако, закључује Владислав Јовановић, да би право и нови светски поредак морали да буду синоними, а они у њиховој стварној суштини не само да нису у прижељкиваној хармонији, већ се налазе у суштинском моралном и филозофском супротстављању и сукобу.²⁾ Уколико посматрамо свет у целини, има много знакова који указују да се разлике између богатих и сиромашних земаља и људи стално повећавају. Зато постоји и стално се шири све већи протест код научног и политичког јавног мњења због саме употребе термина глобализација, јер се њиме под плаштом модерне прикривају међународни, а експлоататорски односи.

1) В. Јовановић, *Дипломатија и шах – Ни конфронтација ни капитулација*, ЈП Службени гласник, Београд, 2011.

2) В. Јовановић, нав. дело.

У својим основним аспектима теорија глобализације се надовезује на теорију модернизације, која је настала после Другог светског рата упоредо са деколонизацијом бивших колонија. Опасност од продора комунизма у новонасталим околностима у земљама трећег света је требало отклонити тако што је тек деколонизиране земље требало усмерити да крену модернизацијским путем, тј. путем којим су одавно кренуле земље на Западу, посебно САД као најуспешнији модел развоја. Распад колонијалних империја у Африци, Азији и Јужној Америци тада је, без сумње, изазвао интензивна трагања за новим и адекватним друштвеним, економским и политичким решењима, што је упоредо утицало да на светској политичкој сцени отпочне борба за утицај и превласт над земљама трећег света.

Глобализација ни до данас у научној и друштвеној теорији није добила јединствено општеприхваћено значење и када од 80-тих година XX века доживљава ренесансу, она се *de facto* надовезује на теорију модернизације.

Данас, да кажемо, глобализацијска инвазија је узела у тој мери маха да се сматра да је она постала таква неминовност, чијој агресији је неопходно да се склањају са пута сви државни и међународни субјекти. Тако ни легитимитет, народи и националне државе више не треба да траже на традиционалним демократским изворима, већ у међународним центрима нове економске и политичке моћи. У којој мери је овај тренд информативно-пропагандно ојачан, показују и ове речи Сергеја Кара-Мурзе „да вера у мистичну снагу противника паралише вољу за отпором“.³⁾ Глобализација се до сада ни приближно није остварила као планетарни пројекат, између осталог, и због тога што „Глобализација није никаква хомогенизација света, зарад општих интереса човечанства, већ начин којим доминантне заједнице, пре свега финансијски доминантне, намећу своју моћ и утицај слабијим нацијама смањењем или елиминацијом националног суверенитета, пре свега у сфери финансијског тржишта“.⁴⁾

Мада и нови неолиберални капитализам највише тежи слободи, наравно слободи тржишта, слобода ипак као историјска и цивилизацијска тековина, индивидуалне и националне слободе, потуњено се настоји да оду у музеј старина. Глобализација не до-

3) С. Кара-Мурза, *Манипулација свеићу*, књ. 1, Преводилачка радионица Росић, „Никола Пашић“, Београд, 2008, стр. 12.

4) Ђ. Бодрожић, „Глобализам и национални суверенитет“, у зборнику радова З. Милошевић, Ж. Ђурић (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 21.

приноси развоју слабијих економија, већ сталном увећању разлике између богатих и сиромашних. Због тога велики отпори коришћењу и самог термина глобализација, јер по њима он сакрива саму прикривену суштину међународне економске експлоатације. Данас у свету постоје многи региони и целе државе, које немају никакве шансе да се у догледно време извуку из финансијске кризе.⁵⁾ Сиромаштво и социјално пропадање за последицу имају потпуну политичку маргинализацију и културну декаденцију. Како уопште може бити уистину слободних људи у апсолутном сиромаштву и у поробљеној неоколонијалној држави.⁶⁾

У глобализацијским процесима је веома брзо превладао глобализам, а неолиберални концепт глобализације је однео превагу над еманципаторским.⁷⁾ Треба да знамо да независно од свих слабости бивших социјалистичких режима, глобализација и продор транснационалних компанија је био немогућ док су се развијала два независна сектора светске привреде – социјалистички и капиталистички. Транснационалне компаније (ТНК) као економски геополитички субјекат је незаобилазан у најзначајнијим светским дешавањима XXI века. То је и легализовано 2000-године када је објављен „Глобални споразум Уједињених нација“ (УН), који је потписан од Кофи Анана, а којим је признато право транснационалним корпорацијама да се баве (гео)политиком. „Моћ транснационалних корпорација је окончала индустријску фазу“.⁸⁾

Колика је и данас концентрација финансијске моћи транснационалних корпорација на Западу и свету уопште, говори и ова опсервација Зорана Милошевића – „Према резултатима истраживања Швајцарског федералног технолошког универзитета 90% корпорацијског дохотка глобалне економије кроз различите форме слије се у само 300 транс-националних корпорација при чему 60% дохотка отпада на финансијске корпорације“.⁹⁾

Глобализација је превасходно економски процес, а тек онда културни, политички, информативни и др. Појам национална економија се обесмишљава, тј. губи смисао у свету транснационалних

5) А. С. Панарин, *Савремени рат као борба богатих против сиромашних*, Нова Европа, Evro Giunti, Београд, 2007, стр. 24-25.

6) А. Зиновјев, *Запад: феномен западњаштва*, Наш дом, Београд, 2002, стр. 83.

7) А. В. Митрофанова, „Криза националне државе у епохи глобализације“, Национални интерес, 1/2012, Београд, 2012, стр. 20-21.

8) З. Милошевић, „Транснационалне корпорације и држава“, у зборнику радова З. Милошевић, Ж. Ђурић (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 101.

9) З. Милошевић, нав. дело, стр. 106.

компанија, с обзиром да је све мање повезана са државом-нацијом као и потребама њених грађана. Транснационалне корпорације, иначе, што је и за очекивати, размештају њихову робу и пласирају њихове производе увек тамо где је за њих најпрофитабилније, ту нема никакве толеранције и милости. Момир Булатовић у његовој књизи *Економија и демократија* илуструје монопол компанија на светском тржишту на основу писања часописа *Економист* и каже: „Часопис Економист објавио је да пет предузећа управља са више од 50% светског тржишта у следећим индустријама: индустрији трајних потрошних добара, аутомобилској, електроенергетској, електронској и индустрији челика. По истом извору пет фирми контролише преко 40% глобалног тржишта нафте, персоналних рачунара и медија“.¹⁰⁾ Када компаније поседују тако велику моћ оне не настоје само да је и даље увећају, већ настоје да је и претворе у политичку и правну моћ, да утичу на доношење закона који обезбеђују најповољније услове за њихово пословање. Узгред, о моћи ових транснационалних центара у свету, подсетимо се, веома илустративно говори и чињеница из недавне прошлости крајем XX века, када је у процесима транзиције неолиберализам однео превагу у односу на све друге пројекте политичко-економског развоја. На овај начин тријумф неолибералне стратегије с трагичном неоколонијалном конотацијом проширио је зону свог утицаја из Латинске Америке на Средњу и Источну Европу. После овако великих друштвених преокрета све стереотипне приче о демократији, људским правима и правној држави постају бар секундарне и губе на значају. Нови неоколонијални хегемонизам и неоколонијално освајање не може се заклањати иза фасаде модерне и њених поданика.

У савременом друштву на Западу у свету глобализма новац је постао мерило вредности човека, државе, свих активности у друштву „новац је постао универзално средство, не само мерења људских активности, већ и управљања тим истим активностима како у економији тако и у другим сферама друштвеног живота“.¹¹⁾ Новац добија толико у значају да га пореди са улогом крвотока и нервног система у људском организму. Дејвид Харви истиче да неолиберализам вреднује тржишну размену као највишу етику, а друштвено добро се повећава с максимализацијом домета и учесталости тржишних трансакција.¹²⁾

10) М. Bulatović, *Економија и демократија*, Jumedica Mont, Podgorica, 2011, стр. 40.

11) А. Зиновјев, *Запад: феномен западњаштва*, Наш дом, Београд, 2002, стр. 83.

12) Д. Харви, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Београд, 2012, стр. 15-16.

Међутим, данас је све више критичара неолибералног модела глобализације, који сумњају у глобалне економске истине и лидере глобалистичког покрета.¹³⁾ Све је раширеније мишљење да је неолиберални модел глобализације, као облик организације економије и целог друштва, испољио многобројна ограничења и да се он данас налази у финансијској кризи глобалног капитализма.¹⁴⁾ И врх брега глобализације, америчка економија, налази се на стакленим ногама, с обзиром да је очигледна концентрација главних актера на финансијском тржишту, што има за резултат да америчка економија постаје све више економија кризе. „У америчкој спољној политици је све мање дипломатије, а све више коришћења силе што говори о несигурностима и противречностима које изнутра изједају овај систем.“¹⁵⁾

Глобализација сигурно доминантно утиче на судбину савременог света, али је зато велики број научника у свету и у Србији који указују на раскорак теорије и идеологије глобализације, на превладавање глобалистичке у односу на еманципаторску концепцију и димензију глобализације. Тако Зоран Видојевић, који се последњих година, иначе, истакао својим научним анализама о заласку демократије на Западу, говори о прожимању и разликовању нормативног и конкретно-историјског карактера глобализације. Нормативни садржај глобализације он тумачи као процес свестраног повезивања и успостављања равноправне и плуралистичке заједнице слободних појединаца, народа и земаља у свету, у свету без тлачења, беде и насиља. Међутим, постоји и супротна наведеној, права слика глобализације у свету. По Видојевићу то су процеси конфликтног повезивања, чији конкретан садржај, облике и циљеве одређује стратегија планетаризације капитала, интереси, утицај и сила најмоћнијих корпорација и земаља, превасходно САД.¹⁶⁾

Уколико анализирамо неолиберални облик капитализма данас у свету, његове основне елементе, начин функционисања и ефекте његовог деловања, нужно закључујемо да је реч о савременом неоимперијализму и због тога је неутемељен, у ствари потпуно бесмислен, сваки покушај манипулације и покривања фасадом демократије. Није више само у питању антидемократско кидисање

13) Ц. Р. Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 299.

14) М. Стојадиновић, „Национална држава у контексту неолиберализма и неоимперијалног концепта глобализације“, у зборнику З. Милошевић, Ж. Ђурић (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

15) М. Стојадиновић, нав. дело, стр. 38.

16) З. Видојевић, *Куда води глобализација*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005, стр. 15.

САД на земље трећег света, о чему говори Ноам Чомски,¹⁷⁾ у питању је планско, систематско и интензивно повећавање агресије чак на најближе западне сараднике у Европи. Одавно се ова супер сила, позната по немерљивом броју војних интервенција после Другог светског рата, бави својим потенцијалним непријатељима. Тако глобалне интересе САД одавно више не угрожава Латинска Америка, како су то Ајзенхауер и Труман закључили, тако и земље Варшавског пакта, који више не постоји, постоји још само Русија и амерички западни савезници. Исто тако нагомилани социјални и економски проблеми све се мање могу решавати интервенционистичком политиком, тешко је сачувати и старе границе империјалног разграничења, а маневарски простор се сужава и постаје све конфликтнији за овакво деловање. Осим Латинске Америке, поље бунта и социјалног барута се шири светом, тако осим Русије и НР Кина не представља више само економског горостаса, већ и не прихвата никакве и било с киме међународне разговоре са позиције силе.

ДЕСУВЕРЕНИЗАЦИЈА И ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА НАЦИОНАЛНИХ ДРЖАВА И НАЦИОНАЛНИХ ЕКОНОМИЈА

Продор глобализације у свету изазвао је многобројне промене, преваходно, у карактеру националне економије и државе. Држава постаје пропусна уопште, посебно пропусна за продор роба и капитала, држава постаје мини држава са тенденцијом смањивања суверенитета, све мање социјална, а више правна држава. Право добија основну функцију управо тенденцијама глобализације, ступањем транснационалних корпорација на ново тле. Тако је идеја правне државе доживела ренесансу у времену великих транзиционих промена крајем 80-тих година, тј. крајем XX века.

И поред велике халабуке у земљама транзиције око правне државе, национална држава се у условима глобализације нашла на посебним и великим искушењима, јер њен легитимитет и легалитет нису нападнути овог пута споља него изнутра. Јер, подсетимо се, држава која губи сопствену сувереност аутоматски губи и полуге своје економске, финансијске и социјалне моћи, постаје посебно подложна корумпираности власти, криминализацији друштва и анархији. Онда када наступе немоћ државе, њена перманентна криза, посебно беда и сиромаштво широких социјалних слојева,

17) Н. Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 44.

приче о правној држави, најблаже речено, се потискују и маргинализују.

Савремени неолиберализам је похлепни и егоистички капитализам, који врши денационализацију државе. Он то чини путем серије краткорочних мера стабилизације, дубоких структуралних промена, са циљем експанзије нових тржишних норми, смањивањем улоге државе у новим условима, што значи дерегулацијом, либерализацијом тржишта и приватизацијом.¹⁸⁾ Једна од раширених илузија из претходног периода друштвеног развоја је да слаба економија и сиромашно и ослабљено друштво производе јаку државу, јер процес развоја глобализације данас у свету је недвосмислено показао неутемељеност оваквог научног размишљања.¹⁹⁾ Због тога је у размишљањима о правној држави, неовисно о ком историјском периоду развоја се ради, имати у виду закључивање Горана Марковића да „Теоријско одређење појма правне државе у себи садржи елементе историјске етапе у којој је настао и оне класе у чијем је интересу установљен“²⁰⁾. У савременим процесима глобализације богате економске енклаве најчешће настоје да у глобалну економију наступају директно и да заобиђу центар сопствене суверене државе, што има за последицу не само њену дезинтеграцију него и трансформацију као аутохтоне јединице и економског субјекта. На овај начин уједно се нарушава ауторитет државе и умањује њена улога у међународним односима.

Велики број националних држава се данас налази у услови-ма перманентне кризе, а државна криза је пре свега криза државне суверености. „Националне државе су изгубиле моћ, јер се појавио нови играч – транснационалне корпорације (полу)тајна друштва и (затворени) клубови и међународна бирократија“.²¹⁾

Данас на почетку XXI века дошло је друго време, време глобализације и глобализма, време кад финансијске олигархије и транснационалне компаније не бирају средства и све су агресивније у њиховим плановима да остваре своје економске интересе, разарујући националне државе и споља и изнутра, вршећи њихову десуверенизацију. На сцену је ступио евроатлантски транснационални корпорацијски империјализам.

18) Р. Ес, *Спонтани хаос – Економија у доба вукова*, Чигоја, Београд, 2010.

19) Р. Купер, *Распад нација*, Филип Вишњић, Београд, 2007.

20) G. Marković, „Preispitivanja pravne države“, u zborniku J. Trkulja (priredio), *Država i tranzicija*, Kikindski dijalozi, Kikinda, 2005, str. 48.

21) З. Милошевић, „Транснационалне корпорације држава“, у З. Милошевић, Ж. Ђурић, (приредили), *(Дез)интеграција држава и национални идентитет на почетку 21. века*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 101.

Новим светским финансијским олигархијама сметају баријере као што су нације и националне државе, зато што њима сметају све препреке које стоје на путу транснационалних корпорација. Процеси десуверенизације савремених држава нису праволинијски ни симплификовани, и они се остварују путем различитих модела и метода и ширењем и сужавањем државних простора. Др Владан Станковић сматра да процеси десуверенизације савремених држава могу да се одвијају путем дезинтеграције државе, али и кроз интеграцију у нове надржавне творевине.²²⁾ У процесима дезинтеграције и национална и вишенационална држава се дезинтегришу и распадају. Насупрот оваквим и сличним политичким и државним појавама, у стварности постоје тенденције интегрисања у надржавне форме регионалног и ширег карактера.

Било да је реч о дезинтеграцији држава различитог облика државног уређења или интеграцији држава у надржавне творевине, резултат је исти десуверенизација државе са смањењем већим или мањим њених суверенистичких потенцијала или о добровољном избору на пренос државних компетенција и надлежности на надржавне заједнице ширег светског карактера. Десуверенизација државе се по Станковићу у значајној мери спроводи и правним средствима путем доношења нових правних аката (устава и закона), делегација, преношењем надлежности са виших на ниже правне инстанце, проширивањем обима људских права итд. Када је реч о економским начинима десуверенизације, они се, углавном, спроводе мерама економске политике. Као главни економски инструмент десуверенизације савремених држава Станковић истиче начела Вашингтонског споразума, на основу ММФ и Светска банка одређују услове сарадње и међународне финансијске помоћи земљама у развоју.²³⁾ У овој његовој научној анализи о десуверенизацији држава и нација он говори о друштвено-идентитетском моделу. Посебно о комплексности карактера и значају националног идентитета и његовој променљивости у савременој историји, посебно, у условима глобализације.

Поједини аутори уочавају метаморфозу пропадања савремене државе, која се одвија у више етапа. „Преобликовање, изоблича-

22) В. Станковић, „Начини десуверенизације савремених држава/нација – политички, правни, економски и друштвени приступи“, у З. Милошевић, Ж. Ђурић, *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр.53-66.

23) Ј. Душанић, *Washington Consensus – Кодификовани програм економског неоколонијализма*, Нова Европа, Београд, 2007.

вање и изопачавање држава означава динамичку и статичку, процесну и структурну слабост²⁴⁾

Држава која се налази на удару глобализације није само у перманентној кризи, већ се у њој дешавају многобројне промене, од посебног су значаја оне које се односе на положаје грађанина и државе. Настаје и развија се плуралистичка лојалност код грађанина, који више није лојалан само сопственој држави него и корпорацијама, невладиним организацијама, етничким и религиозним заједницама итд. Можемо рећи да у условима глобализације није само реч о кризи малих националних држава, већ на почетку XXI века криза државе постаје општа појава: „Постојеће вишенационалне државе су на удару из четири правца: људска права, права националних мањина, право нације на сопствену државу, нови стари идентитети²⁵⁾. Велике и моћне државе на Западу такође нису изузете од етнодезинтеграционих изазова и економских криза, које универзално утичу на опште стање у држави, као и њен положај у међународним односима. Посебно је значајно истаћи да ове државе на Западу и поред велике политичке и економске и војне моћи нису успеле да превладају сепаратистичке дезинтеграционе тенденције, које још од ранијих времена постоје на њиховом државном тлу „попут старих и добро познатих случајева Баскије, Северне Ирске и Квебека, те неких других оживљених дезинтеграционих жаришта као што су то на пример етно-језичке поделе у Белгији, онда случај Каталоније, Шкотске, чак и Француске, па домородачке популације Аустралије, САД и Канаде, све до најновијих примера дезинтеграционих тенденција Тексаса, Аљаске или региона Венето у Италији²⁶⁾.

Неолиберални модел глобализације као доминантни тренд на почетку XXI века у свету ретроактивно је деловао и на сам брег глобализма. Тако се САД данас налазе у фази глобалног финансијског капитализма, што значи да су главни економски и политички субјекти концентрисани на финансијском тржишту, што по многим научницима представља један од главних фактора који производе економску кризу. Услед чега главни економски проблем америчког

24) М. Кнежевић, „Слабљење, изобличење и разарање државе“, у зборнику З. Милошевић, Ж. Ђурић (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 177.

25) З. Аврамовић, „Национални идентитети ће разграђивати вишенационалне државе“, у зборнику З. Милошевић, Ж. Ђурић (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 273.

26) А. Мирковић, „Интеграција и дезинтеграција као паралелни процеси савремене глобализације“, у зборнику З. Милошевић, Ж. Ђурић (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 67.

друштва постају штампање новца и фабрике за производњу наоружања²⁷⁾. Дубока економска криза чак и најмоћније „суперсиле“, која је непосредан резултат противречности неолибералног облика глобализације, производи нервозу у водећим неолибералним елитама и нажалост све већу ратну психозу. Настаје стање у међународним односима у коме се све више доводи у питање светски мир, настају нови глобалистички изазови, који прете да доведу до глобалних конфликата.

Независно од тога да ли се ради о дезинтеграцији или интеграцији, разарању државе изнутра или споља, да ли се ради само о њеном политичком, правном или економском разарању, увек је у питању главни атрибут сваке не само националне државе, њена сувереност. Нема сумње да многи индикатори указују да националну државу и у будућности очекују многа искушења и изазови, глобалистичка идеја о светској држави је мало остварљива. На тај аспект процеса интеграција указао је још Карл Шмит (*Karl Schmidt*) када је упозорио да када би се нека светска држава, која би обухватала читаву Земљу могла успоставити, она не би представљала политичко јединство, што значи да не би била легитимна држава.²⁸⁾ Глобализација, посебно глобализам, води подривању суверенитета државе, који проистиче из суверенитета народа, само што данас одлуке које се тичу живота народа и становништва државе, све се мање доносе на изборима и њих не доносе изабрани представници, већ се политичке одлуке доносе споља, доносе их отуђени центри финансијске и политичке моћи.

Глобализација је превасходно економски процес, а тек онда политички, културни, итд., из чега јасно проистиче да је главна мета глобалистичке експанзије национална економија. И сам појам „национална економија“ губи свој основни смисао и значење, јер је тенденција да национална економија буде све мање повезана са државом – нацијом и основним потребама њених грађана. Главни економски субјекат постају транснационалне компаније (ТНК), којима на путу стоји све мање међународних препрека, које размештају њихову производњу и пласирају њихове производе искључиво где је за њих најпогодније и најпрофитабилније.

У условима када се богати крајеви углавном опредељују за глобалну економију и настоје да заобиђу сопствену државу, национална држава се дезинтегрише или чак потпуно распада као

27) М. Стојадиновић, нав. дело, стр. 38.

28) К. Шмит, „Појам политичког“, у С. Самарцић (ур.) *Норма и одлука: Карл Шмит и његови критичари*, „Филип Вишњић“, Београд, 2001, стр. 38-39.

економска јединица. Ови процеси немају много везе са модернизацијом, јер је права модернизација једино била могућа док је за основног субјекта међународне економије функционисала суверена национална држава. Нема сумње, да савремени процеси глобализације одузимају сувереност и националним државама и националним економијама. Једино заступници и заговорници неолибералног пројекта данашње стање у светској економији гледају са оптимизмом, иако су односи објективно такви да они који су богати и економски развијени постају још богатији, док сиромашни и заостали региони пропадају и бивају заборављени. Данас у свету постоје чак цели региони и националне државе, који немају ни најмање шансе да у блиској перспективи привуку стране инвестиције и направе радикалнији искорак из тешке економске ситуације у којој се налазе. Као ретка, евентуална алтернатива излаза из глобалистичког ћорсокака помиње се обједињавање територијално блиских и релативно слично развијених суверених држава, али овај процес споро тече и наилази на многобројне блокаде.

Не представља никакву утеху, поготово путоказ изласка из кризе, чињеница да глобализација и глобализам нису увек и потпуно под контролом најмоћнијих финансијских центара на Западу, већ да се тамо у одређеним околностима јављају депресивни региони, који временом постају места политичке нестабилности. Историја глобализације показује се не само на трагичном примеру латиноамеричког континента, примећује др Момир Булатовић, као хронологија ужасног бесмисла, суровости и пљачки, а тим поводом закључује: „Када се сазна колико је људи морало да буде у затвору да би цијене биле слободне. Колико је отмица, мучења и убистава извршено како би капитал имао несметан проток“.²⁹⁾

Ноам Чомски (*Noam Chomsky*), годинама у свету један од водећих интелектуалаца, није случајно поручио политичком и јавном мњењу Србије: „Србија треба да учи од Латинске Америке и да се окрене својој историји.“³⁰⁾ Немерљива је и незаустављива воља народа који живи на овом континенту да прекине пљачку њихових држава и да рашчисти са сиромаштвом „које га прати као неко давно проклетство“.³¹⁾ Ето због чега је Ноам Чомски оптимиста.

Колика је мера десуверенизације једне националне државе данас показује и опажање Момира Булатовића да мада је ММФ

29) М. Булатовић, *Економија и демократија – Држати главу изнад*, Јумедиа Монт, д.о.о., Подгорица, 2011, стр. 60.

30) Н. Чомски, „Печат“, бр. 150, Београд, 2011.

31) М. Булатовић, *нав. дело*, стр. 60.

потпуно обесмислио изборни процес и вољу грађана, још увек није доставио и списак забрањених питања, питања о којима бирачи немају права да одлучују.³²⁾

Старим ентитетима држава, национална економија, култура, итд., у савременим условима, у условима глобализације не одузимају се само атрибуту суверености, већ губе своја изворна основна значења и смисао. Тенденције продора мултинационалних компанија данас у свету узеле су у тој мери маха да никакав пандан ни препреку не представљају владе појединих, чак најбогатијих и најмоћнијих држава света. У савременим процесима глобализације одузима се право свакој националној држави да уноси рестрикције и ограничења на свом тржишту. Уколико би она по својој вољи ипак покушала то да ради, прекршила би Вашингтонски консензус и посебне споразуме у оквиру Светске трговинске организације (СТО).

УТИЦАЈ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ НА НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ

Способност сваке државе да се заштити од спољњег и унутрашњег непријатеља пре свега зависи од њене моћи, да би њена моћ превасходно била лимитирана нивоом и врстама њене суверености. Национална безбедност, један од најзначајнијих услова опстанка сваке државе, али у савременим условима светске глобализације национална безбедност није и довољан услов њеног опстанка. Недостатак реалне моћи државе ствара стање и услове за анархију и општу криминализацију друштва, самим тим за разарање државе изнутра.

У основне вредности сваке модерне државе спадају: сувереност, територијална целокупност, независност, уставни поредак, људска права и слободе, итд. Када су под налетима транснационалних компанија држава и економија у тој мери десуверенизоване, како и у којој мери стратегија националне безбедности може да осигура заштиту темељних и трајних вредности државе и друштва. Национална безбедност данас доживљава многобројне метаморфозе да чак и безбедносна функција, функција унутрашње безбедности, која треба да обезбеди обавезујући карактер одлука и норми које производи политички систем, доводи се у питање, јер између унутрашње и спољне националне безбедности увек постоји непосредна веза, а значајне политичке системске одлуке доносе

32) М. Bulatović, isto.

се у међународним центрима финансијске моћи. Корумпиране и поданичке владе представљају веома лоше савезнике њиховим народима и националним државама.

Данас је геополитика у тој мери променила своје изворно значење да представља империјални замах субјеката глобалне светске моћи, нове експанзионе планове, геополитичке завере (криптополитику) и надолazeћа геополитичка жаришта.

Управо у времену глобализације догодиле су се многобројне географске – политичке промене на балканском и јужнословенском тлу крајем прошлог века. Наравно, геополитичка футурологија и ступа на сцену баш онда када се државне границе доводе у питање и са њима државна сувереност, тј. када не само поједини државни и регионални простори, већ и цели континенти постају подложни прекрајању и преобликовању.

Стратегија (грчко порекло од речи *stratos* – војска и *agein* – вођство) империјалних центара моћи данас на Западу не прихвата изворне демократске принципе, поготово аутентичне националне демократске отпоре и политичку диференцијацију, она је оптерећена насилним монизмом, асимилацијом и хегемонизмом.

Десуверенизација држава и неповољан развој међународних односа у свету, не само да у савременом периоду нису заобишли Балкан, већ су, напротив, као ретко у ком делу света, овде изражени. Центри политичке и финансијске моћи на Западу прогласили су Балкан искључивом сфером свог утицаја и углавном се понашају као апсолутни господари.³³⁾ Потпуно је неравноправном третману данас када се ради о евроинтеграцијама и притисцима различите врсте изложен српски народ, од кога се тражи да прихвати све диктате са Запада, сопствену денацификацију и губитак своје духовне, културне, националне и државне колевке Косова и Метохије.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Око глобализације постоје многобројне дилеме као нпр. да ли она представља стари или савремени процес, стварност или утопију да ли глобализација доноси прогрес националној држави и шта се дешава са институцијама државе. Чињеница је да је неолиберални капитализам изазвао пометњу – хаотично стање у многим областима од значаја за националну државу па тако и на област

33) Ј. Марковић, *Дипломатија и шах – Ни конфронтација ни капитулација*, Национални интерес, год. VIII, vol 13, No 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 186.

политике и система националне безбедности које су уско везане за привреду државе за глобалну привреду и политику.

Ново у глобализацији је да она представља појам надтериторијалности тј. да су на сцени различити процеси и феномени који се дешавају изван националне државе и које једна држава сама најчешће не може да реши (климатске промене, међународни тероризам, економска криза итд.). Међутим, постоје и апсурди до којих глобализација доводи. Уместо да су људи и државе богатији дошло је до настанка економске кризе а само мали број људи је постао још богатији. Из овога произилази да се глобализација дешава само на одређеним нивоима, а доноси корист само онима који су ту причу пласирали. Тако глобално посматрано државе које су богате природним богатствима нису најразвијеније нити у њима влада демократија и слобода у најширем појмовном одређењу исте. За протагонисте глобализма и глобализације су од стратешког значаја нафта, геостратешки положај неке државе итд. што утиче на безбедност мањих држава.

Методологија остваривања тих глобалних циљева је различита, од директног мешања у унутрашњу политику суверене државе до оружане агресије, до десуверенизације и дезинтеграције националне државе.

Дакле, парадоксално је да глобализација чија су начела одрживи развој и очување друштвених вредности квалитета живота директно се супротставља развоју друштва и држава и доводи до њиховог сиромашења и деструкције.

Са аспекта националне државе тј. Републике Србије, не може се говорити о општем развоју државе већ о борби за њен опстанак. Звучи драматично, али је то чињеница.

У суштини одрживост сваке државе, па тако и Републике Србије се може посматрати кроз 4 димензије: еколошка, економска, социо-културолошка и демократске одрживости – што све чини и важне параметре за одређивање стања националне безбедности државе. Са аспекта националне безбедности свакако је интересантна економска одрживост. Србија увози и храну и енергију, а има услове да исто сама то производи без увоза (можда не 100 %, али свакако би се смањила спољна задуженост и зависност земље из иностранства).

Због сукоба интереса носиоци политичке власти у националним државама могу бити учесници процеса који урушава димензије националне одрживости система националне безбедности. Разлог су мито од глобалиста и њихових интереса, а са друге стране

имамо реторику националног развоја. Због тежње капитализма за профитом националне економије и друштво сиромаше. Дакле, јавља се велика неравнотежа тј. нестабилно стање безбедности.

Да би се разрешили настали проблеми примењују се програми структуралног прилагођавања, а услове одређују Светска банка, ММФ и СТО – позната тројка. Ова тројка до изражаја долази од 70-тих година када се први пут јавља криза са нафтом, а са друге стране велики прогрес у државама (Земље ОПЕК-а казниле САД због подршке Израела) када је ММФ платила дуг земаља ОПЕК-а и од тада се створила неравнотежа међу државама. Данас, тако, само на нивоу ЕУ привредно јаке државе у великом обиму субвенционисху производњу хране док се другим државама намећу разни услови у том смислу који су контрапродуктивни производњи хране, али и других важних производа.

Глобализација тако директно утиче и на животну средину у националним државама, али и на глобалном нивоу због чега се већ осећају трајне последице и све више долази до отвореног супротстављања тим глобалним токовима.

Негативни утицаји глобализације довели су до стереотипних етикетања њених критичара. Ствара се алтер глобализацијски покрет који доводи до даље дестабилизације односа међу државама, тј. до погоршања стања безбедности у и међу националним државама. Значајно је да се та нестабилност осећа на нивоу локалне самоуправе, што директно дотиче и грађане (цена хране, цена превоза, опреме војске и полиције, система школства итд.). У новије време чак се покушава са прекрајањем историјских чињеница, улоге појединих држава у II светском рату. Настоји се успоставити нова парадигма вредности у различитим областима јављају се корпорације и жеља за корпорацијским профитом на уштрб грађана.

Дакле, уместо да се трка одвија у смислу бољитка живота људи, чувања животне средине, енергената, итд. ради се супротно. Све мањи број корпорација заузима важно место у областима од значаја за живот људи чиме се ствара нестабилно стање безбедности. Такође, настоји се створити и једна наднационална безбедност која има не ретко супротне интересе у односу на систем националне безбедности националних држава (нпр. укинута обавезно служење војног рока, укинут наставни предмет Одбрана и заштита на свим нивоима уочи агресије на СРЈ, данас не постојање цивилне заштите, итд.). С друге стране, инсистирање на учешћу у мировним акцијама широм света, изградња националног система безбедности по туђим стандардима који често захтевају велика али непотребна улагања у тај систем, итд.

Овде се уочава још један проблем, а који се огледа у чињеници да политичке елите често иду и корак даље у „изградњи“ националне система безбедности, а циљ такве делатности је познат само политичким лидерима. Због тога се све чешће не само у једној држави дешавају и доживљавају политичке катарзе, политичке смене, политичка удруживања, итд. Што доприноси даљем, најчешће погоршавању стања безбедности и међу државама.

Глобализација је представљала прогресиван свеобухватан процес све док у њеним тенденцијама није потпуно овладао неолиберални концепт глобализације и глобализма. Транснационалне корпорације као најмоћнији економски субјекти у свету, који имају такву моћ да руше све пред собом, су добиле нови замах 2.000-те године, када је генерални секретар ОУН Кофи Анан потписао уговор којим је признато право транснационалним компанијама да се баве (гео)политиком. Глобализација је у својој основи, превасходно, економски процес, а тек онда (гео)политички, културни, информативни и др.

Данас је све више критичара неолибералног пројекта глобализације, глобалних животних истина и индивидуалних и колективних лидера глобалистичког покрета. Без икакве сумње неолиберални модел глобализације је по својим основним елементима израстао у савремени империјализам, а постала је бесмислена свака фасада и манипулација са демократијом, људским правима и међународним правом. Неолиберални концепт глобализације као доминантни неоимперијални пројекат на економском пољу постаје стожер економске кризе на социјалном нивоу, систем за производњу и увећање социјалних разлика, а на државном и међународном тренд за десуверенизацију држава и прекрајања државних територија. Прелазак с монополарног на биполарни свет представља услов свих услова новом преображају светске заједнице, који би је извео из дубоке и свеобухватне кризе и знатно допринео стабилности стања безбедности, Републике Србије, односно националних држава али и на нивоу међународне заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

Аврамовић, З., „Национални идентитети ће разграђивати вишенационалне државе“, у зборнику Милошевић, З., Ђурић, Ж. (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

- Бодрожић, Ђ., „Глобализам и национални суверенитет“, у зборнику радова Милошевић, З., Ђурић, Ж., (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Bulatović, M., *Ekonomija i demokratija – Držati glavu iznad, Jumedija Mont, d.o.o.*, Podgorica, 2011.
- Видојевић, З., *Куда води глобализација*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005.
- Душанић, Ј., *Washington Consensus – Кодификовани програм економског неоколонијализма*, Нова Европа, Београд, 2007.
- Ес, Р., *Спонтани хаос – Економија у доба вукова*, Чigoја, Београд, 2010.
- Зиновјев, А., *Запад: феномен западњаинства*, Наш дом, Београд, 2002.
- Јовановић, В., *Дипломатија и шах – Ни конфронтација ни капитулација*, ЈП Службени гласник, Београд, 2011.
- Кара-Мурза, С., *Манипулација свеићу*, књ. 1, Преводачка радионица Росић, „Никола Пашић“, Београд, 2008.
- Кнежевић, М., „Слабљење, изобличење и разарање државе“, у зборнику Милошевић, З., Ђурић, Ж., (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Купер, Р., *Распад нација*, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- Marković, G., „Preispitivanja pravne države“, у зборнику Trkulja, J., (priredio), *Država i tranzicija*, Kikindski dijalozi, Kikinda, 2005.
- Марковић, Ј., *Дипломатија и шах – Ни конфронтација ни капитулација*, Национални интерес, год. VIII, vol 13, No 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Милошевић, З., „Транснационалне корпорације држава“, у Милошевић, З., Ђурић, Ж., (приредили), *(Дез)интеграција држава и национални идентитет на почетку 21. века*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Мировић, А., „Интеграција и дезинтеграција као паралелни процеси савремене глобализације“, у зборнику Милошевић, З., Ђурић, Ж., (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Митрофанова, А. В., „Криза националне државе у епохи глобализације“, Национални интерес, 1/2012, Београд, 2012.
- Панарин, А. С., *Савремени рат као борба богатих против сиромашних*, Нова Европа, Evro Giunti, Београд, 2007.
- Сол, Ц. Р., *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011.
- Станковић, В., „Начини десуверенизације савремених држава/нација – политички, правни, економски и друштвени приступи“, у Милошевић, З., Ђурић, Ж., *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Стојадиновић, М., „Национална држава у контексту неолиберализма и неоимперијалног концепта глобализације“, у зборнику Милошевић, З., Ђурић, Ж., (приредили), *(Дез)интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

Харви, Д., *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Београд, 2012.

Чомски, Н., *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998.

Чомски, Н., „Печат“, бр. 150, Београд, 2011.

Шмит, К., „Појам политичког“, у Самарџић, С., (ур.) *Норма и одлука: Карл Шмит и његови критичари*, „Филип Вишњић“, Београд, 2001.

Goran Budzak, Mile Rakic

SUSTAINABILITY OF INSTITUTIONAL CAPACITY IN REPUBLIC OF SERBIA UNDER GLOBALISATION CONDITIONS

Resume

Globalisation as a neo-imperial concept in small states, including the Republic of Serbia, is becoming the heart of the crisis in social, political, security and other fields, as well as the initiator of endangering democracy, social stratification at the national and international levels. Globalisation at national and international levels is a trend of seizing sovereignty and the redrawing of state territory. Only the above-mentioned circumstances and characteristics are sufficient indicators to illustrate the cause and course of the present multidimensional crisis in the Republic of Serbia in different areas with its major or minor consequences. By using the method of comparative analysis of the documents content in the of constitutional and political practices, authors point to the fact that a large number of nation-states, including the Republic of Serbia, are in a state of permanent threat. The state is being destroyed by the influence of globalism and globalization in different ways. The qualitative analysis shows that in the Republic of Serbia constitutional provisions are overrun, especially regarding issues of sovereignty and national security. The Republic of Serbia for now resists the policy efforts of the great powers. Many indicators show that Serbia as a nation-state has no place in a museum of antiquities yet.

Key words: nation state, Republic of Serbia, sovereignty, capacity, endangering, desintegration, globalisation, globalism

* Овај рад је примљен 05. марта 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2015. године.